

До Читача

Праведникові не потрібно законів, а мудрецеві — порад; та ніхто не знає стільки, щоби йому було вдосталь. Перше ти мені пробачиш, а за друге — подякуєш: що я назвав Оракулом цю добірку життєвих премудростей, вони ж бо афористичні та стислі; що подаю тобі одним начерком всіх дванадцятьох Грасіянів, а кожен з них такий поважний, що як тільки «Розсудливого» побачили в Іспанії, то він одразу з'явився у Франції, перекладений і надрукований при Дворі. Хай же він стане пам'яткою розуму на бенкеті твоїх мудреців, хай допоможе спізнати страви, що є поживою для розсудливості, серед усіх витворів, які вам подаватимуть для спільної насолоди.

1

Усе тепер споважніло, а найдужче — то людина. У наші дні одному мудрецеві треба більше, ніж сімом мудрецам раніше; і тепер більше вартує спілкуватися з однією людиною, ніж колись із цілою громадою.

2

Вдача і розум. Це дві засади всякої краси: одна без іншої — це лише половина щастя. Мало самого розуму: треба ще й характеру. Лихо немудрого — потрапити не у свій стан, обрати не своє ремесло, не там оселитися, знайти не своє коло друзів.

3

Робити справи стримано. Коли захоплюються новизною успіхів, це додає їм ваги. Гра з відкритими картами не дає ані користи, ані радості. Як не покажете себе одразу — зробіте цікаву павзу, а надто коли Ваша поважна справа збуджує у присутніх схвильоване очікування; завжди створюйте передчуття таємниці — і власне ця загадковість викликатиме пошанування. Навіть коли пояснюєте щось, уникайте прямої, у стосунках також: не виявляйте Ваших намірів перед усіма. Це і є свята тиша, обачна розсудливість. Відверта рішучість ніколи не була в пошані; одразу її критикують, а раптом що — то не раз вона зазнає краху. Тож наслідуйте божественне провидіння, аби привернути цікаві погляди та вигідно себе показати.

4

Знання і сміливість стоять поруч із величчю. Вони безсмертні, тож і дають безсмертя; людина вартує стільки, скільки вона знає, а мудрець може все. Людина без знання — що світ у пітьмі.

Як думка — то й зусилля, як очі — то й руки; бо ж мудрість без сміливости — безсила.

5

Змусити інших залежати. Ікону творять не золотінням, а поклонінням: мудрий тішиться радше тими, хто його потребує, ніж тими, хто йому дякує. Довіряти хлопській вдячності — це наче грабувати шляхетну надію, бо надія є пам'ятливою, а вдячність — забудькувата. Залежність дає більше, ніж люб'язність: хто спрагу втамував, хутко відвертається від джерела, а вичавлений апельсин із золотої тарелі летить у багнюку. Зникла потреба — зникли доречність і гречність, а разом з ними й повага. Ось урок — віднині й на майбутнє — підтримувати її, а не вичерпувати, щоб завжди зберігати власну потрібність, хоч би й коронованому сюзеренові. Та не варт надмірним мовчанням вводити в оману того, хто тебе потребує, або ж робити непоправною його біду задля власної користі.

6

Людина на вершині своєї досконалости. Такими не народжуються: щодня людина вдосконалює свою особистість, своє ремесло, доки не здобуде довершених якостей, не досягне величі. Знати про це можна за висотою вподобань, за витонченістю розуму, за зрілістю суджень, за чистотою прагнень. Деякі так ніколи і не досягають довершености, бо завжди їм чогось бракує, інші ж довго прямують до своєї вершини. Досконалого чоловіка, з його розсудливими речами і тверезими ділами, приймають і жадають у мудрому товаристві, прагнуть спілкуватися з ним.

7

Приховувати свої переваги над сюзереном. Кожна перемога викликає ненависть, а перемога над господарем є або глупством, або згубною.

Вищості ніхто не любить, а надто ті, що вищі за тебе. Власні переваги простим людям варто ретельно прикривати, до прикладу, зовнішню вроду можна замаскувати недбалим убранням. Можливо, хтось міг би подарувати тобі твою удачу або добру вдачу, але розум — оце вже ні! — ніколи не подарує тобі цього сюзерен. Розум — це королівський привілей, і замахнутися на нього — це образа величності. Це сюзерени, і вони хочуть бути найкращими в найвищих ділах. Вони люблять, аби їм допомагали, а не випереджали; аби їм давали підказки, але так, начебто вони це знали, проте забули. Сеї премудрости гарно нас навчають Небесні Світила: хоч вони ясні, хоч вони діти Сонця, а проте ніколи не змагаються з ним у сьайві.

8

Людина, що панує над пристрастями, засвідчує найбільшу велич духу. Власне ця велич звільняє людину від випадкових негідних спокус. Немає більшої влади, аніж влада над самим собою, над власними слабкостями; влада ся наближає торжество свободи. Коли ж на чоловіка нападе пристрасть, то не зможе зашкодити його справі, а тим більше справі високій; це єдиний елегантний спосіб уникнути неприємностей і швидше здобути собі добре ім'я.

9

Протистояти вадам свого народу. Вода бере добре чи зле від труби, що її гонить, а людина — від землі, що її родить. Одні завдячують більше своїм батьківщинам, ніж інші: там щасливіші небеса. Немає народу, який би позбувся якоїсь властивої йому вади; навіть найцивілізованіших одразу критикують сусідні народи — чи то з пересто-роги, чи то задля забави. Славне вміння — виправляти або принай-мні боротися із цими пороками: так можна здобути утішливу віру в те, що ти інакший, ніж твої земляки, бо ж те, чого найменше очікують, найбільше цінують. Трапляються також вади родинні, вади, пов'язані із соціальним станом, працею (ремеслом) та віком; якщо всі

вони окошаться на одній особі і якщо особа та не потрудиться, щоб їх уникнути, то вийде з неї нестерпне чудовисько.

10

Фортуна і Слава. Якщо перша — хитка, то друга — стійка. Перша — на життя, друга — на майбутнє; та рятує від задрости, ця — від забуття. Фортуни жадають і, можливо, їй сприяють, натомість до слави змагають; бажання мати добре ім'я постає з людської спроможности. Слава була і є сестрою Гігантів; вона завжди вдається до крайнощів: тут або чудовиська, або генії; тут або освистують, або оплескують.

11

Дружити з тими, від кого можна вчитися. Хай дружні взаємини стануть школою ерудованости, а спілкування — цивілізованим навчанням; хай друзі стануть учителями, аби користь від науки поєднувалася з насолодою спілкування. Досвідчені люди почергово розкошують: хто говорить, той одержує оплески, а хто слухає — науку. Зазвичай ми йдемо один до одного через особисту вигоду, і тут її підсвічено. Мудрий відвідує славетних придворних людей, бо їхні доми — це театри доблесної освіти, а не палаци марносластва. Є сеньйори, чия мудрість загальноновизнана, і вони, як оракули найвищої гідности, подають свій приклад поведження, а їхній почет — то просто Придворна Академія: стільки там вшуканої мудрости й культури.

12

Природа і Мистецтво; матеріял і витвір. Немає краси, якщо їй не посприяти, як і немає досконалости: назовні проступає примітивність, якщо не вдатися до майстерного прикрашання; так можна зарадити там, де зле, і вдосконалити те, що добре. Природа зазви-

чай нас занедбує, тож звернімося до мистецтва. Без нього навіть найщиріша природність виглядає неотесано, без дотику культури всі природні принади досягають лиш напівдосконалости. Від того, хто не працює над собою, віє грубістю, тому на кожному рівні людині треба себе шліфувати, прагнучи досконалости.

13

Діяти, подумавши, раз так, раз сяк. Мистецтво війни — це людське життя проти людського зла, кмітливість воює за допомогою хитрих замислів. Ніколи не робить того, чим погрожує, і якщо цілиться, то лише для того, щоб збити з пантелику; вправно погрожує, підіймаючи зброю, а б'є там, де не чекали, що вдарить, і завжди прагне ввести в оману. Робить випад, аби пересвідчитися, що суперник на ньому зосереджений, а тоді атакує і тією неочікуваністю перемагає. Але проникливий розум старанно їй запобігає, чатує на неї, завжди розуміє все навпаки, попри облуду, яку йому хочуть вселити, і одразу ж впізнає фальшивий намір; перчить випад, тоді другий і навіть третій. Крутість більшає, коли бачить, що його викрито, і тоді намагається обдурити самою правдою: змінює гру, аби змінити виверти, бреше без брехні, будує власний підступ на підмуркові невинности. На допомогу надходить пильність і, зауваживши хитрість, викриває темну сутність, що чайлася під покровом світла, розгадає хитро придуманий, бо ж нехитрий насправді, намір. Ось так змагаються хитрість Пітона й чеснота Аполлона, його рівне проникливе сяйво.

14

Сутність справи і спосіб дії. Мало знати, що робити, треба ще знати, як робити. Погані манери все зводять нанівець, навіть справедливість і розсудливість. Хороші — все направляють: обволікують полудою «ні», підсолоджують правду й навіть здатні причепурити старість. Велику ролю в усіх справах має спосіб дії, манір — поважний гравець на ярмарку вподобань. Добре

поводження — се найбільше свято життя, а вартість гарних манер — непроминальна.

15

Мати розумних помічників. Щастя могутніх — це товариство тямущих сміливців, які можуть допомогти тобі за будь-яких непевних обставин дати відсіч у супереччі. Се велика честь — мати до своїх послуг мудрих людей, вона вища за варварське задоволення Тиграна — перетворювати поневолених королів на своїх слуг. Новий і найкращий для життя тип панування: змусити служити собі тих, чий талант природа поставила вище. Знати треба багато, а жити дано мало, та нема життя, якщо нема знаття. Тож ось виняткове вміння — вчитися без напруги, одержати багато завдяки зусиллям багатьох, хтось може знати все сам за рахунок усіх. І тоді він іде до Консисторію і мовить від імени багатьох; його устами говорять всі мудреці, що жили до нього, тож чужим потом він здобуває довіру, його визнають Оракулом. Бо ж ті мудреці спершу добирають урок, а тоді подають йому квінтесенцію знання. Та хто не зажив собі мудреців серед підлеглих, хай знайде їх серед рівних собі.

16

Розум і справедливий намір. Таким чином успіхи помножуються. А проте тямущість у парі зі злим наміром породжують жахливе насильство. Злочинний намір — се отрута всіх чеснот; керований розумом, він чинить найдобріші лиходійства. Прокляті обдарування, що слугують мерзенності! Бездумне знання — це подвійне безумство.

17

Змінюй характер своїх дій. Потрібно діяти щораз в інший спосіб, щоб відвернути увагу, особливо увагу супротивника. Потрібно ді-

яти не завжди так, як задумав спершу, бо недруги угадають стиль і завадять роботі, а то й зведуть нанівець увесь задум. Легко вбити птаха, що летить собі просто, та нелегко того, що кружляє. Потрібно діяти не завжди так, як придумав за другим разом, бо й другий план також можуть розкрити. Підступність чатує завжди, і викрити її — це справді штука. Гравець у шахи ніколи не грає тією фігурою, про яку підозрює його супротивник, а тим більше не ходить так, як суперникові бажається.

18

Старанність і мудрість. Коли їх обидвох нема, не буде величі; коли ж вони вкупі, не буде зайвини. Посередність, що старанно працює, досягне більшого, аніж сама обдарованість. Визнання міряють ціною праці: де нема зусиль — низька ціна. Буває, що навіть найвищі посади вимагають старанности: розумом тут не дуже й обдуриш. Якщо хтось не досягає висот у простій справі, прагнучи бути пересічним у високому ремеслі, то це можна виправдати шляхетними мотивами, та непрощенно задовольнятися посереднім успіхом на високій посаді, якщо можеш досягти вершин у маленькій справі. Тож потрібні і вдача, і мистецтво, скріплені печаткою старанности.

19

На початку справи не варто мати великих очікувань. Звична біда всього, що дуже хвалять наперед, — це недосягнення бажаного. Реальність ніколи не дожене уяви, бо малювати ідеали легко, а досягати — дуже трудно. Як Уява з'єднується з Поривом — то завжди в них народиться щось більше від реально можливого. Якими б не були досягнення, вони не догоджають первинному задумові, і, коли спаде полуда надмірних надій, радше виникне розчарування, ніж захват. Надія — неабиякий фальшивник правди, але розсудливість ставить її на місце, і тоді вислід випереджає бажання. Віра, що виникає спершу, допомагає пробудити цікавість, а не гарантувати